

szemle

Az 1945 utáni Magyarország hagyományos román szemszögből*

A történészek számára egyszerre hálás és hálátlan feladat az évfordulók megünneplése. Az évfordulók újabb kutatásokra sarkallhatnak és publikációs lehetőséget teremtenek, ugyanakkor a megünnevelt esemény közösségi ritualizációjához is hozzájárulnak. Így bár 1848-nak, Trianonnak vagy éppen 1956-nak a mindenkori kánonok szerinti bemutatása, az ilyenkor szokásos állami rituálék és ünnepi beszédek az események komplex értelmezése és értékelése helyett inkább a vitákat gerjesztik, az évfordulók mégis hiánypótló szerepet töltenek be. Különösen igaz ez olyan országok esetében, mint Magyarország, amelyek meglehetősen ritkán szerepelnek a külföldi tudományos és közéletben. Egy-egy ilyen jelentőségű évforduló, mint az 1956-os forradalom 50. évfordulója, alkalmat teremt arra, hogy külföldi tudományos szaklapok behatóan foglalkozzanak az országgal és annak történelmével. Vissza nem térő lehetőség ez arra is, hogy a magyar szakma megismerje, hogyan értékeli a forradalmat ennyi idő után ezekben az országokban, illetve hogy milyen a recepciója a magyar kutatási eredményeknek. Ezen premisszák alapján elemzem az alábbiakban a román *Dosarele Istoriei (A történelem aktái)* című havilapot, amely 2005. októberi számát a földrajzi közelsége ellenére mégis „távolinak” bizonyuló Magyarország 1945 utáni történelmének szenteli.

Az 1996 óta megjelenő *Dosarele Istoriei* a magyarországi *Rubicon* és *Historia* román megfelelőjének tekinthető: megcélzott olvasótábora nem csupán a szűkebb szakmai közönséget, hanem a történelem iránt érdeklődő nem szakembereket is magába foglalja. Mircea Suciú, a lap főszerkesztője elsősorban újságíróként ismert; emellett a Szociáldemokrata Párt és a Nagy-Románia Párt által támogatott Totalitarizmuskutató Országos Intézet köztestületi tagja. A lap szerkesztői és szerzői viszont jórészt történészek: köztük Mioara Anton jelenkorkutató, a bukaresti „Nicolae Iorga” Intézet munka-

* Ungaria, 1945–1989. Stalinism – revoluție – „gulaș comunism”. *Dosarele Istoriei*, 2005/10.

társa, és Nicolae Videnie, a Román Jelenkor-történeti Intézet munkatársa. A szerkesztőbizottság tagjai között egyaránt találunk „nemzetépítő” történészeket, akik a ceaușescu és posztceaușescu kánonhoz kötődnek (Gheorghe Buzatu, Mihail E. Ionescu, Petre Otu, Cristian Troncotă, Ioan Scurtu), valamint a nemzeti kánonokat megkérdőjelező szakembereket, mint Dennis Deletant, Robert Levy és Vladimir Tismăneanu (akik jellemzően nem Romániában élnek és tevékenykednek). Aki rendszeresen forgatja a *Dosarele Istoriei*, tudja: nem olyan lap, amely empátiával szemlélné a magyar történeti kérdéseket. Márton Áronról például szakmailag minősíthetetlen cikk jelent meg benne, ahol is az álnéven publikáló szerző a gyulafehérvári katolikus püspököt a magyar revizionizmus apostolaként ábrázolja.¹ Ezért is tartom fontosnak bemutatni, milyen az uralkodó szemlélet a román történészek körében Magyarország 1945 utáni történetéről.

Az írások három csoportba sorolhatók. Az elsőbe összefoglaló tanulmányok tartoznak, olyan komoly szakmai háttérrel rendelkező történészektől, akik bár nem a magyar történelemre szakosodtak (és nem olvasnak magyarul!), de jártasak a nemzetközi szakirodalomban. A második csoportot a levéltári dokumentumok, illetve az ezeket magyarázó rövidebb lélegzetű írások alkotják: ezek között található a Rajk László és Luka László (Vasile Luca) közötti kapcsolatról szóló dolgozat, amely a lapszám legértékesebb, ugyanakkor legvitathatóbb anyaga. Végül, a harmadik kategóriába a személyesebb hangvételű írások sorolhatók, köztük két diplomata (Alexandru Ghișa, a budapesti román nagykövetség tanácsosa 2005-ig és Argyelán Sándor/Alexandru Ardelean, a magyar külügyminisztérium román nemzetiségű munkatársa 1954–1991 között) és egy 1956-ban Budapesten tanuló román diák visszaemlékezései.

Első szerzőnk *Virgiliu Țărău* történész, a kolozsvári Babeș-Bolyai Egyetem Európai Tanulmányok Karának oktatója, aki nemrég szerzett doktori címet a kelet-európai szovjetizálási folyamatokat elemző összehasonlító jellegű disszertációjával. Írásában (8–17.) az 1945. novemberi magyar választások eredményét vizsgálja. Charles Gati, Schöpflin György, Borhi László, Cseh Gergő Bendegúz és Rainer M. János műveire támaszkodva a „koalíciós” éveket a későbbi szovjetizálás szükségszerű előjátékának tekinti. Szerinte az a tény, hogy a magyarországi választások (Romániától eltérően) lényegében szabadon zajlottak le, nem jelenti azt, hogy Moszkva más sorsot szánt volna az egyes kelet-európai országoknak. Ugyanaz a végkifejlet várt rájuk, csak a folyamat „ütemezése” különbözött: Magyarországon és Csehszlovákiában 1947-ig valódi többpártrendszer engedélyezett a Szovjetunió, míg Lengyelországban, Romániában vagy Bulgáriában a kommunista hatalomátvétel közvetlenül a második világháborút követően lezajlott. A koalíciós években sokat hangsúlyozott „harmadik út” lehetősége reális opció helyett illúzióknak bizonyult, véli Țărău. Az 1945-ben még parlamenti többséget

¹ Florian CHIREAC: Revizionizmul maghiar sub signul crucii. *Dosarele Istoriei*, 2002/10. 22–25.

szerző kiscgazdapárt és az általa vezetett kormány már győzelme után kénytelen volt szembesülni azzal, hogy a tényleges hatalmat (amit Țârău az 1947-es „fordulatig” tartó *hegemóniának* nevez) nem a legális kormány, hanem a szovjetek által irányított Szövetséges Ellenőrző Bizottság, a Vörös Hadsereg, valamint az irányításuk alatt működő és néhány év alatt tömegmozgalommal fejlődő MKP gyakorolja.

A lapszám legterjedelmesebb írását (20–34.) *Ovidiu Bozgan*, a bukaresti egyetem oktatója készítette, aki több mint tíz éve kutatja a román kommunista állam és az egyházak (elsősorban a római katolikus egyház) viszonyát. Bozgan nagy ívű, pozitivistá szemléletű vázlatot tett közzé a magyar katolikus egyház 1945 és 1990 közötti történelméről, három szakaszra tagolva a korszakot: az első Mindszenty József prímássá választásától az 1949-es letartóztatásáig tart; a második az ötvenes évekbeli állam–egyház konfliktusát öleli fel (az állam és a katolikus egyház közötti 1950-es „megállapodástól” a Vatikán által kezdeményezett nyitásig, amit Bozgan *Ostpolitik*nek nevez, és amelynek mérföldköve az Agostino Casaroli bíboros által aláírt 1964. szeptember 15-i megállapodás); a harmadik korszak pedig a „klasszikus” kádárizmus időszaka. Bozgan elemzésének középpontjában – a román ortodox egyház túlélési stratégiáit jól ismerő történésztől nem meglepő módon – az ellenállás és kompromisszum egymásnak feszüléséből adódó politikai és erkölcsi dilemma áll. Az 1945 és 1964 közötti korszakban az állam és a katolikus egyház viszonyát a tömegszervezetek betiltása, az egyházi javak elkobzása, később a klérus fizikai üldözése jellemzi: a papok és a szerzetesek százait, élükön magával Mindszenty bíborossal, börtönbe, internálótáborba zárják vagy kényszerlakhelyre költöztetik. Mint ahogy Bozgan is rávilágít, a két ország egyházpolitikájában jelentős párhuzamosság, sőt szinkronitás fedezhető fel: egyszerre kezdődött az 1948-as tanügyi reform; a két ellenálló egyházfő, Mindszenty József és Márton Áron letartóztatását követően 1950-től szervezett „békepapi” mozgalom indult; Sztálin halála után enyhülés következett. A párhuzamosságoknak az 1956-os forradalommal vége szakadt: Magyarországon a megtorlást a legitimációs forrásokat kereső új hatalmi konstelláció és a lényegesen legyengült katolikus egyház közötti kiegyezés követte. Romániától eltérően, ahol 1989-ig az állam és a katolikus egyház közötti viszonyt a belügyi szervek irányították, a kádári Magyarország elsősorban a hatalom „puhább” hálózatait mozgósította: a békepapi mozgalmon és főleg az Egyházügyi Hivatalon keresztül kívánt nyomást gyakorolni az egyházra és közvetetten a hívők közösségére. A román ortodox egyházhoz hasonlóan a magyar katolikus egyház szakított a Mindszenty által képviselt konfrontációs politikával, és az intézményes képviselő fenntartása érdekében hajlandó volt beilleszkedni a szocialista állam struktúrájába. A szerző hatáselemzése teljes összhangban van a legújabb magyarországi egyháztörténeti kutatások eredményeivel: a hetvenes–nyolcvanas évek kompromisszuma igen súlyos és mindmáig tartó erkölcsi veszteséget okozott a katolikus egyháznak. Ezt csak tetézte, hogy a modernizáció és a „természe-

tes” szekularizáció kihívásaival sem tudott igazán mit kezdeni. Szerinte ezzel is magyarozható, hogy Lengyelországtól és Csehszlovákiától eltérően Magyarországon a lakosság többségét reprezentáló katolikus egyház az 1989-es politikai változások során nem játszott kezdeményező szerepet.

Adrian Pop, a bukaresti „Dimitrie Cantemir” Keresztény Egyetem oktatója rövid, de a magyar olvasó számára annál érdekfeszítőbb írást közölt (17–19.) *Luka–Rajk: egy gyanús barátság* címmel. Pop a két tragikus sorsú politikus kapcsolatát a Securitate levéltárában őrzött Luka László-per bőséges, 184 kötetnyi levéltári anyagából válogatva² próbálta rekonstruálni. Feltételezése szerint Rajk 1949-es bukásának, ha nem is közvetlen, de közvetett hatása mindenképpen volt arra, hogy Luka Lászlót, a korábbi pénzügyminisztert és PB-titkársági tagot 1952 augusztusában letartóztatták, és az 1954 októberében megtartott koncepciók per során életfogytiglani kényszermunkára ítélték. Pop szerint életútjuk „párhuzamos” – nemcsak azért, mert közös alapjai vannak (mindketten a Székelyföldön születtek), hanem mert a második világháború utáni években Erdély hovartozása körül keletkezett román–magyar feszültségek mindkettőjük életét befolyásolták. Noha a Groza-kormány megalakításával Sztálin már 1945 márciusában eldöntötte tekintette Észak-Erdély kérdését, a novemberi választások kudarcát követően az MKP a román–magyar határ kérdésében a korábbinál „nemzetibb” álláspontot igyekezett képviselni. Az 1946 és 1949 közötti időszak vezető politikusai – köztük Rajk László – a román kommunista vezetéssel folytatott tárgyalásaikon többször hangsúlyozták az erdélyi kérdés rendezetlen voltát: a román kisebbségpolitika bírálata minden kétoldalú találkozón elhangzott. Rajk és Luka László kapcsolata is 1946-ig nyúlik vissza, amikor is Luka a RKP képviseletében részt vett az MKP szeptember 29–október 1. között zajló kongresszusán. E találkozás felelevenítésére Pop egy jóval későbbi memorandumból idéz, amelyet a már börtönben lévő Luka László küldött Gheorghiu-Dejnek. Eszerint a kongresszuson „Az MKP vezetősége – írja ő – számos Pártunk és Kormányunk ellen irányuló kritikával és megjegyzésekkel fogadott, hogy nem kezeltük igazságosan a nemzeti kérdést, és hogy az erdélyi magyar lakosság nemzeti elnyomás alatt él” (18.). Luka szerint 1946-ban a magyar kommunista vezetés nyíltan meghirdette a határrevíziót azzal a jelszóval, hogy nem kell mindent visszaadni Magyarországnak, „csak valamit”. Az egyik hangadó éppen az akkori belügyminiszter, Rajk László volt, aki az MKP KB többi tagjával együtt azt hangoztatta, „hogy az RKP és a román kormány hozzáállása miatt a Magyarország és Románia közötti kapcsolatok sokkal szűkebbek most, mint a Horthy-korszakban”. A magyar kommunisták részéről ez nyilván a határok „spiritualizálására” tett ígéretek számonkéréseként is felfogható volt. Rajknak az Er-

² A szerző egy már nem használatos jelzetet ad meg (ASRI – *Arhiva Serviciului Român de Informații*, az 1990-ben létrehozott nemzetbiztonsági hivatal levéltára). A Luka-per jelenleg itt kutatható: ACNSAS – *Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității*. fond Penal. dosar 148 (Luca Vasile, sentința 180/4 oct. 1954).

déllyel és erdélyiekkel való kapcsolata nem szűnt meg a határok lezárásával. Főleg Gerő Ernő társaságában többször járt Romániában mind hivatalos, mind magánjellegű látogatásokon. A két vezető politikus elsősorban a Székelyföldre járt vadászni, ami alkalmat nyújtott a romániai magyar párt-hivatalnokokkal való bizalmas találkozókra is. Adrian Pop szerint 1954 októberében Gheorghiu-Dej egy PB-ülésen azzal indokolta Luka László elítélését, hogy „nagyon gyakran a székely megyék patrónusaként vagy képviselőjeként lépett fel”.

Pop cikkének témája, a két kommunista vezető közötti tényleges kapcsolat, illetve ennek politikai következményei, történeti jelentőségű. Szakmai szempontból viszont mindenképpen kifogásolható, hogy a dokumentálható állítások és összefüggések közé alkalmanként olyan állítások keverednek, amelyek igen könnyen cáfolhatóak. Pop megemlíti például egy 1949. nyári háromszéki vadászatot, amelyen Rajk László, Kádár János és Révai József vett volna részt, miközben köztudott, hogy Rajkot már 1949. május 31-én letartóztatták.

Tény az, hogy 1946–1949 között a román–magyar kapcsolatokban szokatlan fejlemények figyelhetők meg: a korábbi államközi feszültségek megjelennek a román és a magyar kommunista párt közötti kapcsolatokban is. A konfliktusok középpontjában 1946-ban a területi kérdés, majd 1947-től a romániai magyar kisebbség jogállásával kapcsolatos kérdések álltak. Az 1945 novemberéig úgynevezett nemzeti programmal nem rendelkező Magyar Kommunista Párt a választások kudarcából tanulva rádöbbsent, hogy a magyar közvélemény számára fontos kérdés a határok meghúzása, ezért legitimitációjának növelése érdekében az MKP-nak is ki kell állnia a külpolitikai vezetés revíziós törekvései mellett. Ennek fontos megnyilvánulása a magyar kormánydelegáció Pop által nem említett 1946. áprilisi szovjetunióbeli látogatása, amikor is a Sztálinnal folytatott tárgyalások során a delegáció kommunista tagjai a polgári pártokkal együtt 22 000 km² területet megtartását kérték. Mint ahogy az már publikált levéltári dokumentumokból kiderül, Sztálin látszólag nyitott volt a kérdés átgondolására, ám a gyakorlatban azonnal biztosította a román kormányt korábbi terveinek változatlanságáról. Ennek ellenére a moszkvai út után az MKP folytatta revíziópárti kampányát. Révai Vásárhelyi Miklóst, a *Szabad Nép* szerkesztőjét Erdélybe küldte, hogy tájékoztassa a romániai magyar vezetést a helyzetről, május 6-án pedig Gerő Ernő folytatott megbeszéléseket Romániában, de Gheorghiu-Dej határozottan elutasította, hogy bármilyen engedményt tegyen a területi kérdésben.³ Másnap a Külügyminiszterek Tanácsának ülésén Erdély hovatartozásának kérdését végleg eldöntötték. Ezután a rendelkezésre álló levéltári források arról tanúskodnak, hogy az MKP azonnal visszatért az 1946 előtti álláspontjához.

³ BÉKÉS Csaba: Dokumentumok a magyar kormánydelegáció 1946. áprilisi moszkvai tárgyalásáról. *Regio*, 1992/3. 170. A dokumentum lelőhelye: Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár 274. f. 7/314. 6. e.

Az említett május 6-i csúcstalálkozó mindmáig viszonylag kevésbé ismert mozzanat a román–magyar kapcsolatok történetében. Erre vonatkozóan érdekes adalékkal szolgál Gheorghie Gaston Marin visszaemlékezése,⁴ amelynek információit Pavel Câmpeanu is átveszi a Ceaușescu-rendszer születéséről készített kitűnő elemzésében.⁵ Marin szerint a két ország kommunista pártdelegációinak titkos találkozására 1946 májusában Temesváron került sor között: magyar részről Gerő Ernő és Nagy Imre, román részről Gheorghiu-Dej, Lucrețiu Pătrășcanu és Luka László vettek részt. A hatórási találkozót maga Gaston Marin (született Grossmann György) szervezte. Marin emlékezete szerint a magyar delegáció az észak-erdélyi területből 37 000 km² átengedését kérte volna, amit a román küldöttség határozottan visszautasított.

Levéltári bizonyítékok hiányában sem megerősíteni, sem cáfolni nem lehet a feltételezést. Kétkedni lehet viszont a 37 000 km²-es adatban, mivel a Magyar Külügyminisztérium béke-előkészítő osztályának tervei is 4000–22 000 km² közötti területre vonatkoznak. Annyi bizonyos, hogy a magyar kormány még a békekötés után is kiemelt figyelemmel kísérte az Erdélyben zajló eseményeket. Az 1956-os Intézet Oral History Archívumában levő Széll Jenő-interjúban⁶ az 1948–1950 között Bukarestben követként dolgozó politikus úgy emlékszik, hogy Révai József azzal az utasítással küldte Romániába: „láttassa magát Erdélyben”. Tehát a magyar politikai vezetés nem nyílt fellépésekre koncentrált, hanem finomabb technikákkal kísérelt meg nyomást gyakorolni a román vezetésre, amelyben „természetes” partnernek vélték a bukaresti hatalmi hierarchiában harmadik helyen álló magyar nemzetiségű Luka Lászlót.

Összegezve: a Pop által felvetett kérdés összetettebb, mint ahogyan ő felvázolta az említett dolgozatban. Egy lehetséges nyom a nemrég kutathatóvá vált Márton Áron-peranyagban⁷ lelhető fel. Kiderül, hogy 1949-ben a román hatóságoknak szándékában állt összekapcsolni Márton Áron, Rajk László és Kurkó Gyárfás, a Magyar Népi Szövetség volt elnökének ügyét egy, a magyar revizionisták ellen vizionált monstre perben. Ennek egyik jele, hogy 1949-ben, Rajk bukása után Székelyudvarhelyen élő sógorát, Soós Józsefet is letartóztatták a megvádolt politikussal való kapcsolata miatt. Ami Rajknak a Pop-tanulmányban szereplő 1949-es erdélyi útját illeti, a peranyagból megállapítható, hogy Rajk utolsó erdélyi útjára 1948 nyarán, magánlátogatásként került sor, amikor már a kevésbé jelentősnek számító külügyminiszteri posztot töltötte be. Egy állambiztonsági jelentés szerint a Hargitán Méliusz József íróval találkozott,⁸ akit 1949 novemberében tartóztattak le.

A harmadik csoportba sorolható, személyes jellegű visszaemlékezések között Ardelean/Árgyelán Sándor a forradalom, vagy ellenforradalom kérdé-

⁴ *În serviciul României lui Gheorghiu-Dej*. Evenimentul Românesc, București, 2000. 122–123.

⁵ *Ceaușescu, anii numătorii inverse*. Polirom, Iași, 2002. 218.

⁶ OHA Interjú Széll Jenővel. Készítette HEGEDŰS B. András, KOZÁK Gyula, SZABÓNÉ DÉR Ilona, 1981–1982. 4. sz.

⁷ ACNSAS fond Penal, dos. 254, vol. 11.

⁸ Uo. f. 3.

sét bontja ki. A diplomata szerint a román kormány 1956-ban tartott attól, hogy a forradalom átterjed Romániába is. Ezzel magyarázható, hogy Emil Bodnăraş hadügyminiszter november 4-e után felajánlotta a magyar hatóságoknak: a konszolidációt elősegítésére ideiglenesen átenged néhány száz magyar nemzetiségű állambiztonsági tisztet (36–37.) Sajnos a szerző beszámolójából nem derül ki, hogy a magyar kormány élt-e ezzel a felajánlással.

Gheorghe Laudoni 1953–1957 között egyetemi hallgatóként élt Budapesten, s beszámol a forradalom idején szerzett élményeiről. Érdekes mozzanat beszámolójában, hogy a budapesti egyetemi hallgatók szerint 12 pontos követeléslistájának 12. pontja Erdély Magyarországhoz csatolását kérte. Mint írja, ez a kérdés a „Petőfi Körökben” is felmerült, és arra is felhívja a figyelmet, hogy Budapesten elterjedtek a „Csonka-Magyarország nem ország – Nagy-Magyarország mennyország” feliratú Nagy-Magyarország térképek. Említést tesz arról is, hogy egy forradalmárküldöttség jelent meg a román nagykövetségen is, ahol szintén Erdélyt követelték vissza.⁹ Ennél érdekesebb viszont az, hogy az akkor Budapesten tartózkodó mintegy húsz román diák nem vett részt a demonstrációkon, mivel behívták őket a román nagykövetségre, ahonnan csak 23 óraker engedték őket hazatérni a kollégiumokba.

A lapszámban szereplő további írások inkább csak apróbb „adalékokkal” szolgálnak a két ország hatvanas évekbeli viszonyáról. Ilyen például az a jegyzőkönyv, amely Kállai Gyula, Apró Antal és Komócsin Zoltán 1965. júniusi, röviddel Ceauşescu első titkárrá választása utáni bukaresti látogatását örökíti meg. A látogatásnak az volt a célja, hogy helyreállítsák a hatvanas évek első felében látványosan megromlott kétoldalú kapcsolatokat.

A *Dosarele Istoriei* Magyarországról szóló számát vegyes érzelmekkel olvassa a korszak kutatója. Bár maga a törekvés méltányolandó, túl sok közismert, a szakirodalom által már többször megcáfolt toposz és sztereotípiát köszön vissza az írásokban. A megközelítés szigorúan politika- és diplomáciatörténeti: a 20. századi magyar történeti problémákról, valamint a legújabb magyarországi vagy nyugati empirikus kutatások eredményeiről és új módszertani megközelítésekről (*cultural history*, társadalomtörténet) említés sem történik. Bár nem várható el tökéletes terepismeret olyan szerzőktől, akiknek nagy többsége igen felületesen ismeri a magyar történelmet, felmerül a kérdés: miért nem vontak be a szerzők közé például a CEU-n végzett, esetleg ott oktató román, erdélyi magyar vagy magyarországi szakembert (néhány tipp: Constantin Iordachi, Marius Turda, Sorin Antohi, Trencsényi Balázs). Romániában maradva: örvendetes lett volna Ottmar Traşcă, Sorin Mitu és más felkészült történész közreműködése is. De nem ártott volna a román tudományosság által elismert magyarországi történészeket is bevonni a munkába, például Szász Zoltánt és Miskolczy Ambrust. Ez a lapszám híven tükrözi a hagyományos román történész-társadalom világszemléletét, és

⁹ Ennek semmi nyoma a román nagykövetség által október 23–24-én Bukarestbe küldött táviratokban. Erről lásd *Magyar–román kapcsolatok 1956–1958*. Szerk.: LIPCSEY Ildikó. Paulus Publishing Bt., Budapest, 2004.

úgy tűnik, hogy minden igyekezet ellenére ez az irányzat még mindig meghatározza a legnagyobb példányszámú folyóiratokat, a történelemnek a médiában való megjelenését és a nemzetközi konferenciák román résztvevőinek gondolkodását.

Stefano Bottoni

Szlovák jelenkor-történeti írásokról*

Jozef Jablonický szlovák történész, politológus, a Szlovák Tudományos Akadémia Politológiai Kabinetjének alapítója, volt vezetője 70. születésnapjára a Szlovák Tudományos Akadémia Politikatudományi Intézete *Megismertem a fényt s többé már nem akarok sötétséget...* címmel terjedelmes tanulmánykötetet jelentetett meg, amely a magyar olvasók számára is figyelemreméltó tanulmányokat tartalmaz. Jablonický azoknak a baloldali elkötelezett-gű kutatóknak az egyike, akik írásaikban nagyon határozottan, sokoldalú kutatási munkájuk eredményeire alapozva szembeszálltak szakterületükön a „történelemhamisításokkal”, elsősorban a Szlovák Nemzeti Felkelés korábbi, úgynevezett husáki értékelésével. Emiatt az 1968 utáni csehszlovákiai „normalizáció” (visszarendeződés) időszakában őt is elhallgattatták, publikálási lehetőségeit korlátozták. Kutatási lehetőségei azonban megmaradtak, ezek eredményeit, főként a rendszerváltás után, gyümölcsöztethette. (A könyvhöz írt előszavában Norbert Kmeť nyújt átfogó elemzést és értékelést Jablonický tudományos életútjáról).

A jelen tanulmánykötet 21 tanulmányt, elemzést tartalmaz. Szerzőik zömében szlovákok, de találunk közöttük külföldi szerzőket is (hollandot, finnt, lengyelt és két magyart). Tartalmilag az írások részben történelmi korszakokhoz kötődnek (az 1918 utáni évekhez, majd főként a sztálini, posztsztálini időszakhoz, végül a csehszlovák rendszerváltás kezdeti éveikhez), részben témákhoz kapcsolódnak. A magyar olvasók figyelmét leginkább az olyan témák kelthetik föl, mint a szlovák lakta területek katonai megszállása 1918 után; a zsidókérdés megítélése az 1918–1919-es fordulatot követő időszakban a volt Felvidék területén; a nemzetközi civil intézmények és zsidó szervezetek szerepe a békeszerződésekbe foglalt kisebbségvédelmi előírások megalkotásában. A második világháború utáni idősakkal foglalkozó tanulmányok elsősorban azokhoz az eseményekhez kapcsolódnak (az 1956-os magyarországi, az 1968-as csehszlovákiai, az 1980–1981-es, illetve az 1986–1989-es időszak lengyelországi eseményei), amelyek előzményei voltak a pártállami diktatúrák bukásának térségünkben (a jelenlegi V-4-ek országaiban). A további tanulmányok a cseh és szlovák belpolitikai helyzet és a két nép viszonya

* „Spoznal som svetlo a už viac nechcem tmu...” *Pocta Jozefovi Jablonickému*. Veda, Bratislava, 2005. 399 p.